

Objavljeno u "Službenom glasniku BiH", broj 84/09.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4 Aneksa 8 Opštег okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39 stav 1 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na 44. sjednici, održanoj od 12. do 18. maja 2009. godine, donijela je

O D L U K U

I

Prirodno-graditeljska cjelina pravoslavne crkve Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici sa starim hrastom, opština Tuzla, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik iz stava 1 ove tačke sačinjavaju: hram Vaznesenja Gospodnjeg, ostaci stare školske zgrade, groblje i stari hrast.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru koji obuhvata k.č. br. 329, 330, 331 i 332 (novi premjer), k.o. Kovačev Selo, opština Tuzla, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije, utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8 Opštег okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u dalnjem tekstu: Komisija) utvrđuje tehničke uslove i obezbijedit finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Radi trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuje se sljedeće:

I stepen zaštite primjenjuje se na prostoru označenom kao k.č. 331, k.o. Kovačev Selo. U tom prostoru utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

Hram Vaznesenja Gospodnjeg biće konzerviran i restauriran, a nedostajući dijelovi će biti rekonstruirani u izvornom obliku, iste veličine, od istog ili istovrsnog materijala, primjenom istih tehnoloških pristupa u najvećoj mogućoj mjeri, na osnovu dokumentacije o autentičnom obliku, a uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i uz stručno nadziranje nadležne službe zaštite nasleđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;

U sklopu projekta rehabilitacije biće korištene metode konzervacije, rekonstrukcije, restauracije, konstruktivne sanacije i konsolidacije.

Radi zaštite i obezbjeđenja uslova za rehabilitaciju crkve, utvrđuju se **hitne mjere** koje je potrebno sprovesti radi zaustavljanja dalje degradacije objekta:

Zaštititi prostor crkve, posebno krov, spojeve zidova sa tornjem, te prozorske otvore od uticaja atmosferilija;

Identifikovati, sortirati i na adekvatan način zaštiti odlomke crkve koji su poslije rušenja ostali na lokaciji;

Izvršiti ispitivanje i statičku analizu zidova i konstrukcija;

Izraditi detaljni arhitektonski snimak objekta u svrhu dokumentovanja i analiziranja primijenjenih konstrukcija, materijala i tehnoloških postupaka, kao neophodne podlage za izradu projekta rehabilitacije.

Utvrđuju se sljedeće mjere zaštite za očuvane **zidne slike**:

Potrebno je izvršiti konzervaciju i restauraciju sačuvanih zidnih slika i njihovih dijelova;

Buduće oslikavanje crkve prilagoditi već postojećem ikonografskom obrascu.

II stepen zaštite primjenjuje se u prostoru označenom kao:

k.č. 329 (novi premjer) k.o. Kovačev Selo. U tom prostoru utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dozvoljeno je izvođenje samo konzervatorsko-restauratorskih radova i radova tekućeg održavanja na objektu stare školske zgrade;
 - na parceli groblja je zabranjeno novo sahranjivanje na udaljenosti manjoj od pet metara od postojećih grobova.
- dijelu k.č. 332, k.o. Kovačev Selo. U tom prostoru dozvoljeno je samo neophodno održavanje i orezivanje stabla starog hrasta, nije dozvoljena njegova sječa.

IV

Stavljaju se van snage svi sprovedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su suprotni odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradsko i opštinske službe, suzdržaće se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu da oštete nacionalni spomenik ili dovedu u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostaviće se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite i opštinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u tač. II – V ove odluke i nadležnom opštinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresovanim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V stav 4 Anekса 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Broj: 06.1-2-40/2009-35
13. maja 2009. godine
Sarajevo

**Predsjedavajuća Komisije
Amra Hadžimuhamedović**

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovu člana stav 1. Zakona o sprovođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglašila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Anekса 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», br. 33/02), sve dok Komisija ne doneše konačnu odluku o njihovom statusu,

a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za navedeno dobro podnesen zahtjev.

Srpska pravoslavna crkvena opština tuzlanska podnijela je, dana 03. marta 2008. godine, prijedlog/peticiju Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika za proglašenje Hrama Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici nacionalnim spomenikom BiH.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovu člana V Aneksa 8 i člana 35 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila sproveđenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

lako je teško oštećena u ratu koji je trajao od 1992. do 1995. i od tada djelimično obnovljena, Crkva Vaznesenja Gospodnjeg, sagrađena 1896. godine, zadržala je znatno autentično tkivo i veoma značajno, i u velikoj mjeri očuvano, svjedočanstvo o ikonografiji i stilu zidnog slikarstva u pravoslavnim crkvama s kraja 19. vijeka. U Bosni i Hercegovini je mali broj pravoslavnih crkava iz austrougarskog perioda koje su ukrašene zidnim slikarstvom. Ona zauzima i istaknuto mjesto u dolini rijeke Kovačice i Jošanice, te ima veliki istorijski i tradicionalni značaj za identitet lokalne zajednice/opštine. Krov broda (koji je originalan) ima neobičan dizajn – lučno izvedena gipsana tavanica (koja ostavlja utisak svoda) skriva dvostruku poduprnu konstrukciju.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.;
- istorijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korišćenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Na obroncima planine Majevice, na udaljenosti od cca 8 km istočno od Tuzle, uz magistralni put Tuzla-Bijeljina, a na ušću rijeke Kovačice i Jošanice, situirano je selo Požarnica.

Prirodno-graditeljska cjelina pravoslavne crkve Vaznesenja Gospodnjeg sa zidnim slikama u Požarnici, koju sačinjavaju hram Vaznesenja Gospodnjeg sa zidnim slikama, ostaci stare školske zgrade, groblje i stari hrast, nalazi se sjeverno od magistralnog puta Tuzla-Bijeljina, na parcelama k.č. br. 329, 330, 331 i 332 (novi premjer), k.o. Kovačovo Selo, opština Tuzla, a u vlasništvu je Srpskopravoslavne crkvene opštine tuzlanske.

Istorijski podaci

Reforme koje su u Osmanskom carstvu sprovedene polovinom XIX vijeka olakšale su tuzlanskim hrišćanima dobijanje dozvola (carskih fermana) za gradnju crkava (*Tanzimat - gilhanski hatišerif iz 1839. godine o ravnopravnosti i slobodi svih vjeroispovijesti u Turskoj*, te *Hatihumajun* iz 1856. godine, novi ustavni zakon za Bosanski vilajet, kojim se, između ostalog, hrišćanska crkva u Turskoj stavila pod zaštitu međunarodnih prava).

Uporedo sa premještanjem sjedišta zvorničkog kajmekama(1) iz Zvornika u Tuzlu, godine 1852, episkopska stolica je iz Zvornika prenesena u Tuzlu, a eparhija promijenila naziv u Zvorničko-tuzlanska(2).

Hram Vasnesenja Gospodnjeg u Požarnici je sagrađen 1896. godine, a svečani čin osvećenja parohijske crkve obavio je 26. oktobra 1896. godine mitropolit Nikolaj (Mandić)(3).

Na nadgobnom spomeniku koji se nalazi na na krajnjem sjeveroistočnom uglu parcele označene kao k.č.br. 330, k.o. Kovačovo Selo, isklesano je:

“OVDE POČIVA
STEVAN OTIĆ
ZIDAR
ROĐ. 1886 G. POGINUO
KOD GRADNJE TORNJA
1910. GOD.
SPOMENIK DIGOŠE
DRUGOVI.“

Prilikom miniranja požarničke crkve, 1994.godine, uništeni su crkveni toranj, horska galerija, ikonostas i apsida crkve, a crkvene sasudi, bogoslužbeni predmeti, matične knjige, te crkvena arhiva i dokumenti su odneseni i uništeni.

U istom periodu uništeni su i Svetosavski dom, kao i parohijski dom (oba objekta su izgrađena na k.č. br. 332, k.o. Kovačevske Selo).

Nema pouzdanih podataka o vremenu gradnje crkvenog tornja, a natpis sa nadgrobnika upućuje na mogući zaključak da je toranj dozidan 14 godina poslije izgradnje crkve.

2. Opis dobra

Prema konceptu prostorne organizacije, crkva u Požarnici pripada tipu jednobrodne crkve sa pripratom, naosom i oltarskim prostorom, te galerijom, preko koje se pristupa stepeništu crkvenog tornja.

Svojom podužnom osovinom crkva je orijentisana u pravcu istok (apsida) – zapad (ulaz). Gabaritne spoljne mjere crkve iznose 11,70 (širina) x 26 metara (dužina)(4). Nosivi lateralni zidovi crkve su debeli 80 cm, a poprečni cca 60 cm, zidani su punom pečenom ciglom, a malterisani sa unutrašnje i spoljne strane, kao i zidovi crkvenog zvonika.

Toranj je pravougaone osnove, a gabaritne mjere prizemlja tornja su 280 x 370 cm. Debljina zidova tornja iznosi cca 40 cm, a unutrašnji prostor, u kojem je smješteno drveno stepenište, ima dimenzije cca 2,00 x 2,90 m. Toranj ima 3 etaže, završava kupolom postavljenom na tambur koji ima presjek pravilnog osmougaonika, a ukupna visina zvonika iznosi cca 26,80 m (mjereno od tla do vrha kupole). Na prvoj i drugoj etaži zvonika su po tri prozora, na trećoj četiri prozora, a u svakoj stranici tambura kupole je postavljen prozor. Svi otvori na zvoniku su izvedeni sa polukružnim završecima. Sadašnji toranj je sagrađen u periodu 2006-2007. godina.

Glavnom ulazu (polukružno zasvedeni portal je dimenzija cca 190 x 385 cm), smještenom na zapadnoj strani crkve, se pristupa kroz lučno zasvedene prolaze prizemlja crkvenog tornja. Pomoćni ulaz u crkvu se nalazi u osovini južnog fasadnog zida.

U sjeverozapadnom uglu crkve, unutar prostora unutrašnjih dimenzija cca 345 x 240 cm, pregrađenog zidovima od opeke debljine cca 20 cm, nalazio se trokrako stepenište, kojim se uspinjalo na **horsku galeriju** (nivo poda horske galerije je bio na cca +4,50(5) metara). Stepenici su bili dimenzija cca 20x30 cm, a s obzirom na položaj i vrstu učepljenja (tj. položaja ležišta greda u zidu) stepenište je bilo od drvene konstrukcije.

U jugozapadnom uglu crkve, unutar prostora unutrašnjih dimenzija cca 345 x 240 cm, pregrađenog zidovima od opeke debljine cca 20 cm, nalazio se prostor za paljenje svijeća(6).

Udubljenja u zapadnom perimetralnom zidu crkve, postavljena na pravilnim međurazmacima od cca 1 metar (na koti od cca +4,30 m) upućuju na zaključak da se nosiva konstrukcija horske galerije sastojala od drvenog grednika: greda dimenzija cca 20 x 20 cm, dužine cca 3,75 m, bile su na zapadnoj strani učepljene u zid, a na svojoj istočnoj strani oslonjene na čeličnu traverznu (NP i nosač).

Čelična traverzna je oslonjena na 2 polustupca izvedena od pune cigle (dimenzija cca 30 x 50 cm) prislonjena uz lateralne zidove crkve, te na 2 nosive stupce, izvedena od pune cigle, presjeka cca 65 x 50 cm, postavljena na međusobnom rastojanju od cca 430 cm. Rastojanja polustupaca od stupaca iznose cca 190 cm.

Različita vrsta ciglarskog materijala kojim su zidani ispunski zidovi (ciglarski elementi različite vrste i formata) u odnosu na nosive stupce horske galerije, kao i sama vrsta spoja pregradnog zida i stupca (izvedena bez „provezivanja“ cigli(7)) upućuje na nesumnjiv zaključak da su pregradni zidovi stepenišnog prostora, odnosno prostora za paljenje svijeća, izvedeni u kasnijem periodu.

Denivelacija kamenim stepenikom(8) izvedenim u podu prizemlja crkve, na udaljenosti od cca 6,85 metara istočno od ravni zapadnog perimetralnog zida crkve, odnosno cca 2,90 m istočno od ravni nosivih stupaca horske galerije, definiše granicu **priprate** crkve u odnosu na **naos**. Cijelom širinom crkve, a u prostoru dubine od cca 2,90 metara, mjereno od ikonostasa, odnosno apsidalne niše, izvedena je soleja. Soleja je, takođe, denivelisana za +0,145 m u odnosu na pod naosa. Unutar crkve, složeni uz sjeverni zid crkve, nalaze se ostaci, tj. kameni fragmenti **amvona**, koji se najvjerojatnije nalazio u centralnoj zoni soleje, u osovini sa carskim dverima ikonostasa.

Ikonostas i apsida su potpuno uništeni prilikom miniranja crkve. Prema vidljivim tragovima-obrisima naslanjanja ikonostasa, on se nalazio u produžetku ravni istočnog perimetralnog zida i njegove dimenzije su iznosile cca 560 x 470 cm (širina x visina).

U istočnom zidu je izведен otvor (cca 500 x 760 cm/ širina x visina) sa polukružnim završetkom radiusa cca 2,50 m. Peta lučnog otvora je postavljena na koti od cca +4,70 m (mjereno u odnosu na kotu poda soleje).

Apsidalna niša, mjereno iznutra, ima širinu od cca 710 cm, dubinu od cca 420 cm, a dužine stranica, koje tvore apsidalni poligon, su, mjereno od sjeverne strane prema južnoj, respektivno: 222 cm, 277 cm, 300 cm, 280 cm i 225 cm. Debljina perimetralnog zida apside iznosi cca 25 cm i izveden je od ciglarskih blokova, dok je parapet zida, visine cca 80 cm, izveden od betona. Na međusobnim

spojevima segmenata apsidalnog zida izvedeni su vertikalni armiranobetonski serklaži, kao i na spojevima apside sa istočnim perimetralnim zidom crkve, dok su horizontalni serklaži-poluprstenovi izvedeni iznad prozora apsidalnih prozora(9), te u kruni zidova apside (na koti od cca + 6,45 m u odnosu na pod apside). Na koti od cca + 6,45 m, u ravni spoja apside sa istočnim zidom crkve (prisonjena uz istočni zid crkve), iznad luka apside, izvedena je slomljena armiranobetonska greda-serklaž koja povezuje zidove apside u pravcu sjever-jug. U osovinama sjeveroistočnog i jugoistočnog segmenata apsidalnog zida izведен je po jedan prozorski otvor (dimenzija otvora 82 x 280 cm; parapet cca 180 cm) sa polukružnim završetkom.

Debljina prvobitnog zida uništene apside je iznosila cca 65 cm, a bio je zidan punom opekom. Na dan uvida u stanje objekta, 08. aprila 2009, na istočnoj fasadi su evidentirani tragovi spoja blok veze starog apsidalnog zida od pune cigle sa istočnim zidom crkve. Osim toga, završetak predašnjeg apsidalnog zida je bio na koti višoj za cca 120-130 cm u odnosu na njegovu sadašnju kotu, dok je vrh tjemena apsidalnog krova bio za cca +70 cm viši u odnosu na njegovu sadašnju kotu. Iznad apside je izvedeno drveno krovište pokriveno bakarnim limom. Sadašnja apsida je sagrađena u periodu 2006.-2007. godina.

Krov iznad pravougaonog dijela osnove crkve je dvovodan, kao nosiva konstrukcija drvenog krovišta upotrijebljen je zanimljiv sistem poprečnih drvenih vezača u vidu kombinacije dvostrukе uspravne stolice (grede 14x14 cm) oslonjene na kosnike (12 x 18 cm) jednostrukih vješaljki i istovremeno uklještenih dvostrukim drvenim kliještim. Konstrukcija krovnih vezača se sastoji od veznih greda 16x20 cm.

Kao pokrov upotrijebljen je pocinčani lim postavljen na oplatu od daske „colarice“ fiksirane preko rogova (12x16 cm) krovne konstrukcije.

Zanimljivo je i rješenje plafonske konstrukcije: uz lateralne zidove crkve, počev od kote cca + 9,00 m, plafon, u tzv. »podgledu«, u zoni širine cca 150 cm uz bočne zidove, ima zakrivljenu formu četvrtine bačvastog svoda, koja postepeno prelazi u ravnu formu na svom spoju sa centralnom zonom (površine 6,90 x 17,60 m) podgleda plafona na koti od cca +10,50 m.

Sve do kote od cca +9,00 m, lateralni zidovi imaju debljinu od cca 80 cm, a njihov završni pojas, u visini od cca 150 cm, je izведен sa reduciranim(10) poprečnim presjekom debljine cca 60 cm. Krovni vezači su oslonjeni na kruni lateralnih zidova na koti od cca +10,50 m. Uz unutrašnje krune zidova, ispod svakog krovnog vezača, postavljene su kratke uspravne drvene grede, na koje su fiksirane drvene „remenate“ skrojene u formi četvrtine kruga. Plafonska potkonstrukcija je izvedena primjenjujući oplatu od drvenih dasaka, širine cca 10-12 cm, pričvršćenu na drvene remenate, odnosno na vezne grede u centralnoj zoni „podgleda“. Na daske oplate se fiksirala trstika kao nosilac maltera, a potom vršeno malterisanje.

Podovi priprate, molitvenog i oltarskog prostora prizemlja bili su izvedeni sa završnom obradom od klinker ploča heksagonalnog oblika (stranica ploče je iznosila cca 21 cm, a debljina ploče cca 2 cm), a pod horske galerije od drveta.

Prozorski otvori (dimenzije prozora su 1,65 x 4,45 m, parapet 350 cm) za osvjetljavanje unutrašnjeg prostora crkve imaju polukružne završetke, a prodori svih prozorskih otvora kroz tijelo zidova u kojima se nalaze imaju konične forme radi što boljeg osvjetljenja unutrašnjosti crkve. Na sjevernoj i južnoj fasadi crkve su postavljena po tri prozora.

Fasada crkve je raščlanjena *lizenama*(11) dimenzija cca 10x110 cm, postavljenim na međuosovinskim rastojanjima od cca 4,75 m, koje, u nivou ispod krovnog vijenca, završavaju naglašenim arkadnim frizovima, što je odlika raške arhitekture. Polje između lizeni je dužine cca 4,75 m, a arkadni friz sačinjava 8 povezanih arkada: dubina arkadnog polja je cca 10 cm, širina polja cca 50 cm, visina arkade cca 100 cm, a rastojanje tjemena arkada od ruba krovnog vijenca cca 30 cm, tako da ukupna visina arkadnog friza, od stopa arkada do krovnog vijenca, iznosi cca 130 cm.

Horizontalnim vijencima platke profilacije raščlanjene su fasade crkvenog tornja po vertikali u nivoima tavanica etaža tornja prelaza sa kvadratične na osmougaonu osnovu ispod tambura kupole, kao i obodnog vijenca kupole.

Opis zidnih slika

Zidno slikarstvo i mobilijar crkve Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici ozbiljno su devastirani tokom posljednjega rata. Kako je crkva bila minirana, detonacija je izazvala urušavanje većeg broja zidnih slika. Ostatak, pod utjecajem atmosferilija i neodržavanja, u veoma je lošem stanju. Dimenzije sačuvanih slika na zidovima hrama su 230 x 180 cm, a na zidu koji dijeli pripratu od naosa 300 x 140 m. Za oslikavanje je i korišćena tempera.

Iako vidno oštećene, na zidu koji dijeli apsidiu od naosa u cijelosti je sačuvano pet zidnih slika. Raspon luka naglašen je ciriličnim natpisom: **SVcTъ, SVcTъ, SVcTъ, GOSPODъ „SAVA“ъ**.

Središte zida označava slika okrugloga formata s prikazom euharistijskih motiva i Božjim okom. U centralnoj vertikali, u vrhu, prikazano je Oko Božje u trouglu, što objedinjuje dva značenja.

Naime, Oko Božje simbol je Božje sveprisutnosti i svevidljivosti, a postavljeno u trougao jednakih stranica označava Trojstvo jer su tri jednakih dijela povezana u jedan (tj. tri božanske osobe - Otac, Sin i Duh Sveti, u jednoj božanskoj prirodi)(12). Ispod je oslikan krst iznad čijih je kraka ispisano IC/XC/NI/KA. Ovaj monogram ukazuje na Isusa Hristosa Pobjednika (Iēsoūs Khristōs Nika). Čaša boje zlata iz koje će se ispitati vino, tj. krv Isusova, oslikana je sasvim u dnu kompozicije. Desna vertikala sadrži prikaz vinove loze sa sočnim plodovima kao simbol ponovnog sklapanja saveza između Boga i njegova naroda, odnosno između tekstova Starog i Novog zavjeta. Najprije je to bio Mojsije (Stari zavjet), a potom i Isus Hristos (Novi zavjet). S lijeve strane prikazana su tri klasa pšenice – simbol evharistije.

Sa strana, niz krake luka, spuštaju se još po dvije lučno zaključene freske. U gornjoj zoni s lijeve i desne strane oslikani su likovi arhanđela – Gavrila (lijevo) i Mihaila (desno).

Kompozicija s prikazom arhanđela Gavrila rasterećena je i lepršava zahvaljujući prikazu bijelih oblačića na kojima arhanđeo silazi navijestiti Bogorodici rođenje Isusa. Arhanđeo je prikazan u profilu, visoko uzdignute ljevice kojom najavljuje rođenje Sina Božjeg. U desnici pruža vitku grančicu s rascvjetalim bijelim ljiljanima (simbol Bogorodičine čistote). Iako je crkva nastala krajem XIX vijeka, umjetnik se u oblikovanju figure arhanđela Gavrila oslonio na srednjovjekovnu tradiciju, posebno uočljivu u plošnom tretmanu aureole i te grubim, oštrim naborima draperije.

Od slike s desne strane sačuvan je samo donji dio. Ipak, prema karakteristikama odjeće (vojnički oklop, čizme, crveni plašt) te prema sačuvanom detalju desne ruke s uzdignutim plamenim mačem, zaključujemo da je prikazani arhanđeo Mihailo, vođa vojske nebeske.

U donjoj zoni, s desne strane, oslikana je ikona s figurom sv. Save, arhiepiskopa srpskog. Stasita figura svetitelja, u jednoličnom prostoru tretirana je krupnim kadrom. Takođe, tretman pozadine, izvedene u ružičastoj boji (za tle) i plavoj ima za cilj naglasiti važnost oslikanog lika. Brada i dugačka, valovita kosa koja se spušta do ramena naglašava vedre, plave svetiteljeve oči i uski nos. Iz slojevitih crkvenih haljetaka (dugačke ružičaste haljine te bijele koja svetitelju seže do ispod koljena) izviru ruke s dugačkim, elegantnim prstima i vrhovi cipela. U desnoj ruci sv. Sava drži uzdignuti krst, a u lijevoj otvorenu knjigu s ispisanim tekstrom. Nažalost, sačuvana su samo pojedina slova teksta, pa se ne može utvrditi što je bilo ispisano.

Nasuprot ovoj kompoziciji, s lijeve strane, oslikan je lik svetiteljke (mučenice?). Zbog znatnih oštećenja površinskog sloja kompozicije (lijevo od lika svetiteljke otpala je slikana dekoracija) i urušavanja dijela zida s licem svetiteljke, nije moguće s pouzdanošću izvršiti njezinu identifikaciju. Jednostavnim prostorom, bez ikakvih detalja, prikaza prirode ili elemenata enterijera dominira figura svetiteljke postavljena u centar kompozicije, tretirana u krupnom kadru. Figura srednjovječne žene u potpunosti „nestaje“ ispod dugačkih, crnih haljina koje se u monotonim naborima spuštaju od vrha glave do tla. Svetiteljka je lijevom rukom prigrila model crkve, a u desnoj drži uzdignuti, dugački krst.

Na južnom zidu, od apsidalnog prostora prema ulazu, između prozorskih niša oslikane su četiri freske.

Kompozicija s likom sv. Jovana Krstitelja, prikazuje ga kao asketu. Teški kostrijet pokriva izuzetno mršavo tijelo, a suprotno uobičajenoj ikonografiji svetitelj na nogama nosi sandale. Lijevom nogom blago istupa prema promatraču naglašavajući prostor suve zemlje pod nogama. Kompozicija tretira široki kadar, ali umjesto očekivanog prikaza pustinje, zadnjim planom kompozicije dominira ozelenjeli pejzaž. U centralnom planu kompozicije, lijevo od svetačke figure prikazan je panj u koji je zasjećena sjekira. Sjekira kao simbol sv. Jovana Krstitelja upućuje na njegovu propovijed u pustinji Judejskoj „A već i sjekira kod korijena drveću stoji; svako, dakle, drvo koje ne rađa dobra roda, siječe se i uoganj baca.“ (Mt, 3, 10 i Lk 3,9). Kao i arhanđeo Gavrilo, visoko uzdignute desnice s podignutim kažiprstom on uvjerljivo nagovještava dolazak Mesije. To potvrđuje i natpis na svitku, okačen o krake dugačkoga krsta koga svetitelj drži u lijevoj ruci: POKAJTESE/JER SE/ PRIBLIŽI/CARSTVO/NEBESKO.

Kadar kompozicije s prikazom sv. Cara Lazara izdijeljen je na dva plana. U prednjem je oslikan stari, ali muževni lik svetitelja bujne sijede brade i kose. Bljedoču lika narušava zlatna aureola i carska kruna optočena mnoštvom dragog kamenja. Pokretom ruku prema prostoru ispod carskoga purpurnog plašta pričvršćenog u vratu, naziremo plavu dugačku haljinu. Vertikalna zlatna traka i obrub haljine ukrašeni su kružićima u koje je upisan krst. Zadnji plan označen je mračnim prostorom iz koga se prema dnu kompozicije, u vitkim naborima, spušta zastor. Prema rasporedu sjenki na kompoziciji, jednakom raspoređenih oko svetačke figure, zaključujemo da je izvor svjetlosti postavljen na strani promatrača.

Prema brižljivosti kojom je oslikana i skladnim odnosom cjelina, kompozicija s prikazom sv. Stefana Dečanskog spada u izuzetno lijepu zidnu sliku. Kadar kompozicije je širok i obuhvata dijelove enterijera u korektnom prostornom odnosu. Upravo skladan odnos između prostornih planova i svetačke figure doprinosi čitljivosti kompozicije, čija je simetrija određena vertikalnom trakom na

zlatnoj pozadini. Sa lijeve strane na stolu pokrivenom dugačkim bijelim stolnjakom kadar sječe maketu manastira Dečana u koji je nakon mučeničke smrti kralj bio sahranjen. Sv. Stefan oslanja se lijevom rukom u kojoj drži dugački krst na stol, a kažiprstom desne ruke pokazuje maketu Dečana. Blagi istup lijeve noge u prostor upućuje na kretnju vidljivu i po naborima na kraljevskoj odori. Poseban tretman posvećen je kraljevskim odjevnim predmetima. Ozbiljni lik svetitelja „izbjija“ iz valovite sijede kose i brade. Glava mu je okrunjena zlatnom aureolom i raskošnom kraljevskom krunom.

Od kompozicije koja je prikazivala sv. Đorđa kako ubija zmaja sačuvana je 1/3. Prednji plan kompozicije započinje u donjem lijevom uglu prikazom zmajeve glave raširenih čeljusti. Neman, već pobijeđena, bespomoćno leži na tlu raširenih krila koja podsjećaju na šišmiševa. Završetak „bitke“ između zmaja i svetitelja naglašen je i vrhom kopinja koje je okrenuto prema gore. Snažno tijelo sv. Đorđa, obućeno u vojnički oklop i hlamidu, pod nogama gazi pobijeđenoga. Renesansni prikaz perspektive otkriva u pozadini palaču (desno od lika sv. Đorđa) i dijelove prirode s drvećem.

Na sjevernom zidu oslikane su još četiri kompozicije. Na prvoj zidnoj slici (do zida koji dijeli apsidu od naosa) oslikan je lik svetitelja ili crkvenog vjerodostojnika. Kako freska ne sadrži natpis teško je utvrditi ko je prikazani lik. U sredini su oslikani sv. Vasilije Ostroški i sv. Ignatije Bogonosac. Oštećenja svetačkog lika i natpisa iznad posljednje freske onemogućila su njezino identifikovanje.

Kompozicija s likom Nikole Mirlkijskog zahvata široki kadar s pejzažem. Surova, bezoblična priroda na koju se obrušilo blijedoplavo nebo samo ovlaš ukazuje na zadnji plan kompozicije. Nasuprot njemu, srednji se plan razvija horizontalnom trakom koju čini more i crkva s dva plava zvonika (lijevo). Na bistrom, plavom moru plovi lada s krstolikom osnovom na kojoj je raširen jarbol (s desne strane). Krećući se prema posmatraču sporim, odmijerenim korakom prednji plan kompozicije ispunjava svetačka figura. Značaj oslikane figure upotpunjena je i brojnim detaljima crkvene odore, najprije purpurne haljine ukrašene zlatnim cvjetovima, zatim plavog medaljona na grudima, crkvenog štapa s volutama okrenutim prema krstu u središtu, krune i dr. O svetačku odoru, s lijeve strane, okačen je bijeli rupčić s zlatnim obrubom koji prikazuje pastira između dva anđela.

Ambijent u kome je oslikan sv. Vasilije Ostroški u potpunosti je pojednostavljen. Stroga, ozbiljna figura svetitelja postavljena u središte, ispunjava kadar cijelom svojom visinom stvarajući ravnotežu kompozicije, a nadopunjuje ju potpuna statika iskazana u stavu nogu koje naglašavaju mirnoću. Pored simetrije ostvarene kroz položaj figure, ona je prepoznatljiva i u oblikovanju svetačkoga lika (vertikalna linija spušta se od krsta na kruni i velikog plavog dragog kamena ispod, preko ravne, izražene linije nosa do lančića s plavim medaljonom). Svetitelj je obučen u raskošnu zlatnu odoru po kojoj se ritmično smjenjuju sitni crveni i plavi kvadratići. U lijevoj ruci pridržava knjigu a desnom daje blagoslov.

Na kompoziciji s likom sv. Ignatija Bogonosca umjetnik se poigravao svjetlom i sjenom. Svjetlost suvereno obasjava svetačku figuru i pravi sjene na liku, odori i pozadini kompozicije. Prema sjeni koju formira figura sv. Ignatija zaključujemo da je izvor svjetlosti postavljen s gornje strane lijevoga kuta. Kao i na prethodnim kompozicijama, svetački lik dominira prvim planom. Obučen je u raskošnu svetačku odoru koja se sastoji iz ružičaste dugačke haljine i tirkiznoga plašta s zlatnim obrubom. Ozbiljni, usredotočeni lik svetitelja okrunjen je zlatnom aureolom i krunom. Dugački, elegantni prsti desne ruke formirani su u stavu blagoslova([13](#)). U lijevoj, među haljinama svetitelj drži ikonu s likom Isusa Hrista. Ovakva ikonografija uslijedila je zbog predanja koje kaže da je za vrijeme propovijedi koju je Isus držao o Carstvu Božjem pozvao dijete Ignatiju i poručio okupljenima: „Ako se ne povratite i ne budete kao djeca, nećete ući u carstvo nebesko; i koji primi takvo dijete u moje ime, mene prima.“ (Mt 18, 3 – 5). Naziv Bogonosac uz ime, sv. Ignatije dobio je iz dva razloga. Prvi je što ga je u naručju nosio Gospod Isus Hrist, a drugi jer je u srcu i ustima nosio ime Božje.

Svetački lik na četvrtoj kompoziciji u potpunosti je uništen. Obučen je u dugu žutu haljinu preko koje je ogrnut crveni plašt. Među rukama drži zatvorenu knjigu.

Sasvim istočno, u krovištu naosa, sačuvane su dvije zidne slike s prikazima apostola i jevanđelista – sv. Jovana i sv. Mateja.

Urušavanje krovne konstrukcije uništilo je veći dio zidne slike s prikazom sv. Jovana. Iz tamnine kojom je oblikovana pozadina kompozicije (u braon boji) na blistavom, bijelom oblaku u sjedećem stavu spušta se lik jevanđeliste s uzdignutim kažiprstom desne ruke. U lijevoj je vjerovatno imao svitak s ispisanim tekstom svoga jevanđelja. Orao, kao simbol sv. Jovana, prikazan je u centralnom dijelu lijeve strane kompozicije.

Centralni dio kompozicije s prikazom sv. Mateja u potpunosti je oštećen (na tom je dijelu otpala krovna konstrukcija zajedno s dijelom zidne slike). Žute i crvene draperije smjenjuju se u naborima i naglašavaju volumen svetačke figure. Jevanđelist je prikazan kako sjedi na bijelom oblaku koji dominira kompozicijom. Sa desne strane, iz oblaka izviruje mlađoliki lik anđela koji promatra tekst na listu među apostolovim rukama: KNJIGA/RODSTVA/ISUSA/HRISTA/CINA.

Na osnovu ove dvije zidne slike i uvidom u postojeće stanje krovišta s ostacima slikane

dekoracije, moguće je izvršiti njezinu rekonstrukciju. Tako su na zapadnom dijelu, iznad ulaza, vjerovatno bile oslikane figure apostola i jevanđelista – sv. Marka i sv. Luke.

Na ulaznom zidu, u narteksu crkve, s lijeve i desne strane oslikane su figure sv. Paraskeve (desno) i Velikomučenice Nedjelje (lijevo).

U oblikovanju kompozicije s prikazom lika sv. Paraskeve umjetnik je koristeći različite boje odvojio planove: prednji (smeđa boja), srednji (zelena) i zadnji plava. Poništavanje ovog hromatskog kontrasta uslijedilo je dominacijom crne boje na svetačkoj odori koja dominira prednjim planom kompozicije.

Nasuprot ove kompozicije s vjerodostojnim prikazom pejzaža, prostor u kome je prikazan lik Velikomučenice Nedjelje sastavljen je međudjelovanjem horizontalne linije tla izvedene ružičastom bojom i vertikalne izvedene zelenom bojom. Ovo međudjelovanje horizontala i vertikala, upotpunjeno je hromatskim skladom između dugačkog crvenog plašta svetiteljke, povezanog u vratu, ispod koga se nazire zelena haljina.

Na zidovima koji dijele pripratu (narteks) od naosa nalazile su se dvije slikane kompozicije pravougaonog formata.

Iz olistalog krajolika u zadnjem planu kompozicije, promatraču u susret kroče dva muška lika. Iako je natpis iznad njihovih glava u potpunosti uništen, pretpostavlja se da su oslikani braća sv. Ćiril i Metodije. Braća, prikazana u identičnom stavu, desne ruke s uzdignutim krstom i lijeve položene ispod grudi razlikuju se po svetačkoj odori i karakterizaciji lika. Lice starijega brata uokvireno je tankim, precizno oblikovanim obrvama, gustom bradom i kosom. Vitko tijelo svetitelja naglašeno je dugačkom crvenom haljinom preko koje je ogrnut žuti plašt. Blagom, gotovo neprimjetnom kretnjom, mlađi je brat okrenut ka starijem. Krupne, plave oči dominiraju mladolikim likom, a braon kosa i zlatna aureola prate liniju lica. Svetačka odora sastoji se, kao i bratova, iz dugačke haljine zelene boje i plavoga plašta.

Od kompozicije na lijevoj strani očuvana je samo donja zona (1/8 freske) s dva para nogu.

Na objekat se ne odnose mjere zaštite definisane ovom odlukom.

Na krajnjem sjevernom dijelu crkvenog dvorišta, na udaljenosti od cca 20 m sjeverno od crkve, na parceli k.č.br. 329, k.o. Kovačev Selo, nalaze se ruševine crkvene škole (dimenzija cca 11 x 13,50 m). Škola je bila sagrađena 1874, a ne nalazi se u funkciji još od završetka II svjetskog rata. Od objekta je preostao prizemni dio, zidan lomljenim pritesanim kamenom. Vidljivo je da su tokom vremena na objektu vršene intervencije doziđivanja ciglom, a na južnom zidu objekta vidljive su i intervencije rađene u betonu. Ostaci objekta zarasli su u samoniklo rastinje.

Na udaljenosti cca 24 zapadno od crkve, na parceli k.č.br. 332, k.o. Kovačev Selo, 1982. godine je izgrađen Svetosavski dom, uništen 1994. i obnovljen 2003. godine. Objekat je gabarita cca 7,05 x 15,60 m, ima podrumsku i prizemnu etažu, pokriven je dvovodnim krovom. Na objekat se ne odnose mjere zaštite definisane ovom odlukom.

Na udaljenosti cca 20 jugozapadno od crkve, na parceli k.č.br. 332, k.o. Kovačev Selo, 1975. godine je izgrađen parohijski dom, uništen 1994. i obnovljen 2008. godine. Objekat je gabarita cca 9,90 x 10,20 m, ima prizemnu i spratnu etažu, pokriven je dvovodnim krovom. Na objekat se ne odnose mjere zaštite definisane ovom odlukom.

Na udaljenosti od cca 70 m južno od crkve, na parceli k.č.br. 332, k.o. Kovačev Selo, nalazi se višestoljetni hrast: obim debla mjerен na prsnoj visini iznosi cca 505 cm, a širina krošnje hrasta iznosi cca 25 metara.

Na udaljenosti od cca 30 m sjeveroistočno od crkve, na parceli k.č.br. 330, k.o. Kovačev Selo, nalazi se skupina od 10-tak grobova. Najstariji nadgrobnici datiraju od početka 20. vijeka, a u nekolicinu grobova su sahranjene žrtve fašističkih terora iz II svjetskog rata.

3. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nema dostupnih podataka o vršenju konzervatorsko-restauratorskih radova.

4. Sadašnje stanje dobra

Objekat je devastiran 1994. godine, podmetanjem eksplozivnih naprava u unutrašnjost crkve. Jedna eksplozivna naprava je bila postavljena kod crkvenog tornja a druga u apsidi. Dio devastacija je opisan u dijelu Opis spomenika. Treba istaći da se krov objekta nalazi u veoma lošem stanju i da prokišnjava. Plafonska konstrukcija i krovna konstrukcija su većim dijelom uništene ili značajno devastirane. Horska galerija je potpuno uništена, kao i stepenište. Zabatni zid objekta na mjestu veze sa tornjem ne postoji, dio krova iznad ovog spoja takođe, tako da je ovo, trenutno najugroženija tačka objekta. Sve prozorske konstrukcije su devastirane, rasterska polja i prozorska stakla uništeni.

Prisutne su pukotine na istočnom perimetralnom zidu, u zonama oko apside.

Enterijer objekta je uništen u značajnoj mjeri, malter na unutrašnjim zidovima ispucao ili potpuno otpao. Uništene su i podne površine. U crkvi nije ostalo ništa od crkvenog mobilijara koji je u

potpunosti uništen.

Sadašnje stanje sačuvanih zidnih slika

Sačuvane zidne slike su u veoma lošem stanju.

5. Dosadašnja zakonska zaštita

Prema podacima Zavoda za zaštitu spomenika pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta, Hram Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici, Tuzla, nije bio evidentiran ni zaštićen od Zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasleđa BiH(14).

6. Specifični rizici

S obzirom na učinjene propuste prilikom radova rekonstrukcije apside i tornja, postoji bojazan od uništavanja ostataka zidnog slikarstva kod nastavka radova na sanaciji unutrašnjosti objekta crkve. Dosadašnji radovi na rehabilitaciji objekta su izvedeni bez odgovarajuće projektne dokumentacije i provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja i smjernica.

Realizacija radova koji su predviđeni u Predračunu radova za sanaciju hrama Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici, a koji je u periodu 2007-2008 god., izradila firma „Gars“, iz Crnog Blata, Tuzla, predstavljala bi specifični rizik za objekat crkve. Predračun ne predstavlja dio odgovarajućeg projekta rehabilitacije koji mora biti utemeljen na rezultatima provedenih snimanja, valoriziranja, i smjernicama konzervatorsko-restauratorskih istraživanja (pogledati tačku III dispozitiva ove odluke)(15).

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterijume za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (“Službeni glasnik BiH”, br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijumima:

- A. Vremensko određenje**
- B. Istorija vrijednost**
- C. Umjetnička i estetska vrijednost**
 - v. Vrijednost detalja
- D. Simbolička vrijednost**
 - i. Ontološka vrijednost
 - ii. Sakralna vrijednost
 - iii. Tradicionalna vrijednost
 - iv. Vezanost za rituale ili obrede
 - v. Značaj za identitet grupe ljudi
- E. Ambijentalna vrijednost**
 - i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline
 - ii. Značenje u strukturi i slici grada
 - iii. Tradicionalna vrijednost
 - iv. Vezanost za rituale ili obrede
 - v. Značaj za identitet grupe ljudi
- G. Izvornost**
 - iii. Namjena i upotreba
 - vi. Duh i osjećanja
 - vii. Drugi unutrašnji i vanjski činioci

Sastavni dio ove odluke su:

kopija katastarskog plana, razmjera 1:2500, k.č. br. 329, 330, 331 i 332 (novi premjer), k.o. Kovačevi Selo, opština Tuzla, br. Plana 4, izdala 19. maja 2008. godine Služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Opština Tuzla, Tuzlanski kanton, Federacija Bosne i Hercegovine;

Identifikaciju čestica k.č.br. 331, k.o. Kovačevi Selo (novi premjer) odgovara k.č.br. 1096/2, k.o. Požarnica; izdala 19. maja 2008. godine Služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Opština Tuzla, Tuzlanski kanton, Federacija Bosne i Hercegovine;

Izvod iz posjedovnog lista br. 176 (za kat. parcele 331, u vlasništvu Srpskopravoslavne crkvene opštine u Tuzli), k.o. Kovačevi Selo, izdala 19. maja 2008. godine Služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Opština Tuzla, Tuzlanski kanton, Federacija Bosne i Hercegovine;

Zemljišno-knjizični izvadak, ZK uložak br. 378, broj zemljišne parcele 1096/2, izdat od Zemljišnoknjizičnog ureda Opštinskog suda u Tuzli, od 21. 5. 2008. godine.

fotodokumentacija:

- fotografije postojećeg stanja prirodno-graditeljske cjeline pravoslavne crkve Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici sa starim hrastom snimljene su 8. i 22. aprila **2008.** godine; fotografirali su: istoričar umjetnosti Aleksandra Bunčić i arh. Emir Softić (fotografirano digitalnim fotoaparatom Canon PowerShot S3IS i Canon PowerShot A450);

Korišćena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja prirodno-graditeljske cjeline pravoslavne crkve Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici sa starim hrastom nacionalnim spomenikom BiH, korišćena je sljedeća literatura:

1977. Srpska pravoslavna eparhija zvorničko-tuzlanska, *Šematizam*, Tuzla, 1977.

1984. Brkić, Nemanja. *Tehnologija slikarstva, vajarstva i ikonografija*. Beograd: Univerzitet umetnosti.

2007. Predračun radova za sanaciju hrama Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici, koji je u periodu 2007-2008 god., izradila firma „Gars“ iz Crnog Blata, Tuzla.

2005. Zoran M. Jovanović. *Azbučnik pravoslavne ikonografije i graditeljstva*. Beograd: Muzej srpske pravoslavne crkve, Dina.

2006. Badurina, Anđelko (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog hrišćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Dokumentacija iz arhiva Srpske pravoslavne crkve iz Tuzle.

(1) Viši predstavnik turske vlasti.

(2) O nastanku prvobitne Zvorničke eparhije zapisano je sljedeće: „U vrijeme turskih osvajanja, kada je nestalo Srebreničke mitropolije, vjerovatno je onaj dio koji je potpao pod Turke pripao arijskom mitropolitu, a onaj koji je ostao pod ugarskom vlašću ušao je u sastav Sremske eparhije. Padom pod Turke, krajem XV i u prvim decenijama XVI vijeka, ušla je i sjeveroistočna Bosna i Mačva u sastav nove, Zvorničke eparhije, koja se teritorijalno poklapala sa Zvorničkim sandžakom i imala sjedište u Zvorniku kao sjedištu sandžaka. U sastav te eparhije ulazili su krajevi između rijeke Bosne, Save, Spreče i Majevice planine, a na desnoj obali Drine cijelo Podrinje i Brvenički kadiluk, a od 1528-1533 i Mačva.“ (Srpska pravoslavna eparhija zvorničko-tuzlanska, *Šematizam*, Tuzla, 1977, str. 19)

(3) Srpska pravoslavna eparhija zvorničko-tuzlanska, *Šematizam*, Tuzla, 1977., str. 214

(4) $(2,80 + 18,80 + 4,45 \text{ m} / \text{dužina južne stranice crkvenog tornja} + \text{dužina pravougaonog dijela} + \text{apsida}) = 26 \text{ metara}$

(5) U odnosu na pod prizemlja priprate

(6) Čađavost perimetralnog zida unutar ugrađenog prostora, kao i nosiva konstrukcija ventilatora, postavljenoj na rasterskom polju-oknu vanjskog prozora, upućuju na pouzdan zaključak o funkciji ovog prostora.

(7) Usljed detonacije eksplozivne naprave, postavljene prilikom miniranja tornja i galerije, otpao je malter na spoju nosivih stupaca i pregradnih zidova, pa je moguće ustanoviti ove diferencijacije (op. E. Softić).

(8) Stepenik je visine cca 14,5 cm, širina kamenog gazišta iznosi cca 34 cm, a dužine pojedinačnih komada koji konstituišu stepenik, iznose cca 75-80 cm. Čelo stepenika je upušteno, a debljina polukružno profilisanog „nosa“ stepenika iznosi cca 6 cm. Pod naosa crkve je, prema tome, za cca 14,5 cm niži u odnosu na pod priprate crkve.

(9) (na koti od cca + 4,60 m u odnosu na pod apside)

(10) Suženjem zidova od cca 20 cm (80cm-60cm=20 cm) na svakom zidu se dobilo proširenje svjetlog rastojanja zidova za cca 40 cm.

(11) Kako je dubina lizena 10 cm, nije zanemarljiva ni statičko-konstruktivna kontribucija lizena ojačanju nosivih zidova, koji, na mjestima lizena, imaju kumulativnu debljinu od 80cm+10cm (lizena)= 90 cm.

(12) Anđelko Badurina (ur.). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006., str. 605; Tekst Psalma 33, 18 pobliže određuje ovakvu likovnu interpretaciju: „Gle, oko je Gospodnje na onima koji ga se boje, i na onima koji čekaju milost njegovu.“ Sveti pismo Staroga i Novoga zavjeta. *Biblija*, Beograd: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 2007. Detaljnije u Zoran M. Jovanović. *Azbučnik pravoslavne ikonografije i graditeljstva*. Beograd: Dina: 2005.

(13) Ruka što daje blagoslov oslikava se na sljedeći način: takozvani kažiprst uspravan i srednji prst malo savijen označavaju IC (Isus), pošto uspravni prst predstavlja slovo I, a pored njega savijeni prst slovo C; veliki prst s

četvrtim sjedinjen krstoobrazno i savijen mali prst označavaju ime XC (Hristos), pošto krstoobrazno jedinstvo velikog prsta s četvrtim obrazuju slovo X, a mali savijen prst slovo C; njima se označava ime XC. Zbog toga je tvorac, po božanskom proviđenju, dao čovječijoj ruci ni manje ni više prstiju nego samo toliko koliko joj je potrebno da se označi ime Hristovo. Nemanja Brkić. *Tehnologija slikarstva, vajarstva i ikonografija*. Beograd: Univerzitet umetnosti, 1984, str. 294.

(14) Dopis Zavoda za zaštitu spomenika pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta, br. 07-40-4-1896-1/08, od 21.05.2008. godine upućen Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika.

(15) Predračun radova za sanaciju hrama Vaznesenja Gospodnjeg u Požarnici, koji je u periodu 2007-2008 god, izradila firma „Gars“, iz Crnog Blata, Tuzla, predviđa:

sanacione radove na izgradnji galerije i zabatnog zida (zapadnog) crkve, koji podrazumjevaju rušenje zidanih substruktura ispod horske galerije, šlicanje zidova od cigle radi postavljanja horizontalnih i vertikalnih armiranobetonskih serklaža, izradu armiranobetonske tavanice horske galerije; rušenje oštećenih zabatnih zidova i zidanje novih od opeke u produžnom malteru; izradu novih temelja za zidanje substrukture horske galerije;

sanaciju oltarskog dijela (izgradnja armiranobetonskog ojačanja oko otvora u istočnom perimetralnom zidu; izradu temelja);

sanaciju krova (demontaža postojećeg pokrova, krovne konstrukcije, plafonske konstrukcije; izrada armiranobetonskog perimetralnog serklaža-vijenca; postavljanje nove drvene krovne konstrukcije, koja se oslanja na primarne rešetkaste nosače od čeliča; pokrov aluminijskim bojenim limom (imitacija crijepe); izrada novog plafona od rigips ploča).